

Birgitte Wistoft: Tyrannisk, men uundværlig. Telefonen i Danmark før 1920. København: Post & Tele Museet, 2007

Dette er en lækker udgivelse fra Post og Tele Museet om telefonen i Danmark før 1920. Bogen er smukt layoutet, fyldt med illustrationer af apparater, avisudklip og vittighedstegninger, og indbindingen og papirkvaliteten er pragtfuld. Forfatteren har også haft fingrene langt nede i tidens mediedækning, i aviser, fagpressen og familieugebladene og de politisk-satiriske ugeblade, og læseren kan let fortabe sig i en af de mange passager, hvor forfatteren lader kilderne føre ordet selv. Også telefonabonnenter gennemgås, og kildetyper som vejvisere, skattelister og revyviser bidrager til fremstillingen. Kildematerialet er med andre ord ærefrygtindgydende, og det er forbløffende, at der kan fremvises så meget tidligt stof om brugernes og ikke-brugernes syn på telefonen.

Der fokuseres primært på telefonen i og omkring København. Her boede den største koncentration af mulige kunder, og her fik telefonen sin første danske introduktion som offentlig netværkskommunikation i 1881. Allerede året efter kunne Århus og Odense tilbyde den nye service, og herefter væltede det frem med nye centraler. Danskerne var fascinerede af telefonen. Den store vægkasse med tre volts-batteriet, håndsvinget, ringeklokken, mikrofonen og lytterøret var en svimlede oplevelse, og stærke og sunde mandspersoner kunne gå fra koncepterne, når en blid kvindestemme i telefonen meldte 'klar'. Og selv om brugerne skulle instrueres i at udtale ordene skarpt og tydeligt, og de skulle forklares, hvordan man fik kontakt med centralen, hvor tæt man skulle være på tragten, og hvor højt man skulle tale, så kunne telefonen som udgangspunkt betjenes af enhver, i modsætning til telegrafanlægget med dens specialiserede apparatur og kodesprog. Men et alvorligt minus var, at et abonnement kostede 200 kr. årligt; næsten det samme som den årlige leje af en toværelses lejlighed. Samtidig var lyd-kvaliteten katastrofalt dårlig: Der var dårlige mikrofoner, der forvrængede stemmerne, og man blev forstyrret af samtaler på den samme ledning. Derfor tog det sin tid, før danskerne rigtigt tog telefonen til sig.

Det var erhvervslivet, der først tog telefonen i brug. Landets førende erhvervsmand, C.F. Tietgen, sikrede sig telefonnummeret 1 til sit kontor i Privatbanken, og herefter fulgte først samfundets spidser, så aviser, banker, foderstofforretninger, hoteller, købmænd, læger og vognmænd. De første brugere af telefonen definerede dens brug som en ny slags telegraf, velegnet til korte, hurtige meddelelser, der ikke behøvede papir. Telefonen var en nyttig og lønsom investering, baseret på forretningsmæssige frem for sociale overvejelser. Det var med større tøven, at telefonen blev accepteret i de private hjem. Den borgerlige, patriarkalske livsform satte pris på et skarpt skel mellem privatsfære og offentlighed. Brevveksling og visitkultur var integreret i denne livsstil, og telefonen truede privatsfærens ukrænkelighed. Fik telefonen endelig en plads i hjemmet, var det i entreen. Med sin mulighed for uindbudne kontakt udgjorde den en ny slags hoveddør ind til den privatsfære, som man værnede om. Men telefonen bredte sig fra overklassens forretninger til småborgerskabets, og fra entreerne ind i stuerne. Nye abonnementsformer, hvor brugerne delte linje, var billige og blev meget populære, og Danmark placerede sig i slutningen af 1909 som det land i Europa, der havde det største antal telefonapparater i forhold til indbyggertal. Ifølge tidens revyviser og vittighedsblades satirer over feminin telefonbrug var det kvinderne, der opfandt en ny brug af telefonen som socialt medie. Bag disse telefonscener er en underforstået enighed om, at kvinder elsker at tale i telefon, når som helst og hvor som helst, længe og hyppigt – og ofte om ingen verdens ting, for tid har de nok af, mens mændene er ude i den virkelige verden for at tjene til familiens underhold, inkl. telefonabonnementet.

Tyrannisk, men uundværlig er bygget kronologisk op med hovedlinjerne i de skiftende organisatoriske, tekniske, politiske og økonomiske betingelser, som de danske telefonselskaber arbejdede under, som sin rammefortælling. Men Birgitte Wistofts egentlige ærinde er at beskrive danskernes holdning til telefoni, ikke blot med henvisning til rammebetingelserne, men med udgangspunkt i danskernes viden, følelser og handlinger. Grundsynspunktet er, at telefonen er en kulturel og social konstruktion, og hun placerer telefonen i billedet af folks interaktion med hinanden og samfundet som helhed. Og det er imponerede, hvordan forfatteren veksler mellem en fremstilling af de overordnede politiske og samfundsmæssige linjer og så en minutiøs behandling af avisklip, erindringer og abonnementslister. Nærsynet bidrager generelt til at levendegøre den tid, der behandles, også selv om beretningen af og til fortaber sig i detaljer som slåfejl i telefonbøgerne.

Forfatterens største præstation er arkivarbejdet og leveringen af den første samlede fremstilling af brugernes holdning til telefonen i dens første årtier. Men bogen er lige så meget en populærvidenskabelig fremstilling, og den valgte fremstillingsform slører de metoder og den udvælgelse, der er anvendt på det store materiale. Under alle omstændigheder er forfatterens begejstring over stofområdet smittende, og bogen er et fascinerede statement om en tid, hvor kongens telefonnummer stod forrest i telefonbogen, og hvor kun borgerskabets pæne piger, ugifte og med dannede stemmer, kunne få plads som telefonistinde. Bogen slutter i 1920, hvor telefonen er etableret som et helt naturligt tilbehør i forretninger og offentlige institutioner, og hvor den i de private hjem har karakter af statussymbol eller livsstilsprodukt. Fortsættelse følger forhåbentlig.

Ditte Laursen, forsker, ph.d.

Statens Mediesamling, Statsbiblioteket